

szinte a maradéktalan azonosulásig. „Egy teljes élet” a kulcsszó: ez a summája annak az élethosszig tartó meditációnak, amely az időbe vetett ember legsúlyosabb kérdéseit tette fel. S a teljességhez nemcsak a testi szerelem és nemcsak a testvérmúzsák szövetsége, hanem a testi kínok is hozzátartoztak: „S ez volt köztünk a végső / forró testi közösség, / mikor minden – a légcső, / a gyomor, bél s a vérző, / felsebzett bőr – feledni készen / hivatását, segítő kézre várt, / s elérte hőben a hajdani izzást / a halk köszönet, mely cserébe járt”. A rekviem záró szakasza így foglalja össze a jóvátehetetlent:

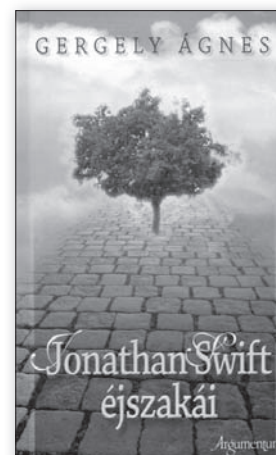
Amíg lesz élet e szomorú bolygón,
vele fog járni mindig a halál,
elpusztulni és megújulni folyton,
kezdettől fogva így szól a szabály.
De ahogy fájó minden, ami más lesz,
még szörnyűbb annak súlya rajtunk,
mi változatlan. Olyan ingovány ez,
mely egyre csak jobban süllyed alattunk.

A *Tizenkét ciprus* című szonett sorozat tizenkét verse a költő fiatalkori mesterét, Szabó Lőrincet, *A buszonbatodik év* szerzőjét idézi formájával és bölcselletté szűrt siratóműfájával. Az első szonett a szerelem testi beteljesedésének dicsérete. Szépsége a költészet legmagasabb szintjén tetszik föl nekem, főként azért, mert a lírai indulat fölébe nő a vallásos bölcselteknek:

Jólistmert szép tanítás, hogy a lélek
vándorol s egyre tökéletesedve
beköltözik végül valami Egybe,
amiben örök békét lel az élet.
De mit ér nekem tudni, hogy a lelked
továbbél, ha tested, melyet szerettem,
s amely társam volt annyi évtizedben,
sem égen, sem földön már nem lelem meg.

A nagy kultúrájú költő itt a reneszánsz mesterek, Ronsard, Spenser, Shakespeare magaslatain jár. Az aforizma, mellyel a ciklus zárul, válasz a kérdések kérdésére. A *szeretet* elérheti az önzetlen szerelem fokát, a legmagasabbat, melyet ember elérhet – a költő egy félfordulat-

tal visszafordul Dantéhoz, Petrarcaéhoz: „a szív úgy is szerethet, / hogy az már rég nem földi szerelem”. Ez már csakugyan a transzcendencia világa, olyasmi, amit míg meg nem éljük, föl nem foghatunk, addig csak a költészet ad róla hírt.

GERGELY ÁGNES
Jonathan Swift éjszakái
Argumentum Kiadó
Budapest, 2010

Follinus Anna

TRANSZCENDENS ÉJSZAKÁK

Gergely Ágnes új kötete már kinézetével, borítójával is sugallja, hogy 2006-ban, szintén az Argumentum Kiadónál megjelent összegyűjtött versei, az *Útérintő* kiegészítéseként, függelékeként, egyenes folytatásaként kell közelítenünk hozzá. A kontinuitást erősíti továbbá, hogy a könyv négy ciklusát egy-egy olyan kurzivált vers vezeti be, amelyek az *Útérintő*ben már napvilágot láttak. A legfőbb folytonosságot persze nem ezek a jelzészertű jegyek adják, hanem a jól ismert, karakteres költői hang, az emberé, aki a természeti jelenségekben megmutatkozó transzcendens erőt láthatóvá és ezáltal megkerülhetlenné teszi a mindennapi környezetben. *A testek útja* című versében olvashatjuk a rá jellemző értelemtágító-általánosító megfogalmazásban a kötet egyik kulcsmondatát: „a transzcendenst az érti

csak / kit megsebeztek”. E kijelentésben rögzül egyfelől, amit egész költészetével vall, az áthidalhatóság élő és életem túli között, másfelől pedig ennek feltétele, Achilles-pontunk megtapasztalása, az alázattal való ráébredés a két dimenzió közötti különbségre. A feszültséget szinte minden alkalommal e kettő találkozása, összemosása, ütköztetése adja, gyújtópontjában pedig a lírai én áll.

A kötet alcímét – *Versek négy arckép alá* – és egyben koncepcióját a hátsó borító magyarázza: „A letelt idő emlékeiből négy ciklusban négy férfi arcképe rajzolódik ki a valóságos és a metafizikus létezés síkján.” A költői szándék ilyen formán biztosan nem valósul meg, de ez a tény bennünket legfeljebb állandó önvizsgálatra készítet, vajon csupán a mi látáshibánkat jelzi a négy arc ki nem rajzolódása, vagy valóban nem öltenek testet? A legkézenfekvőbb és talán legvalószínűbb magyarázatot arra, hogy az eredeti elgondolás miért nem vetül ki a papírra, éppen a költő hangja adja. Az a hang, amely generalizál, önmagáról csak közvetve beszél, a konkrétumokat egyetemes közegben úsztatja. E jellemzők tökéletesen alkalmasak nagy lélegzettel bíró, táguló aura megteremtésére, de múltbéli alakok, összefüggő emléképek megjelenítésére annál kevésbé. Viszont ami testet ölt, olyan erős kontúrokkal rendelkezik és olyan magas színvonalú költészetet képvisel, hogy semmilyen nemű hiányérzetet nem hagy bennünk.

A négy ciklus úgy áramlik egymás mellett, mint négy párhuzamos folyó – igazolják a Gergely Ágnes számára köztudottan fontos, alaposan mérlegelt szerkezeti felépítést: mindegyik tíz darabbal rendelkezik, többségben van bennük a négysoros-félrímes strófákból álló vers, de egyik sem kizárólag ilyen. A múltból tartanak a jelen felé. A központozás nélküli költemények (ciklusonként egy-kettő van belőlük, a részek közötti egyensúlyt itt is megtartva) az értelmezést segítő jelek hiányával, illetve azzal, hogy hiányuk ellenére is könnyen elhatárolhatók egymástól a gondolati egységek, könnyen felismerhetővé teszik a többi szövegben is megmutatkozó, újholdasokra jellemző formakultúrát. Persze a formán túl kimutatható a szellemiség is, *A Nyugat centenáriumára* című vers záró szakasza és különösen utolsó sora a Nemes Nagy Ágnes által nagyra becsült Rilket, a nyugatosok kortársát juttatja eszünkbe: „egy nagyálmú fiatalember / az Isten ujján átszakad / száz éve itt élnek közöttünk / ők mozgatják a tárgyakat”. Az élettelen mintegy belülről történő betöltése az élettel – a nagy elődök művészetének ilyenén értelmezése nemes, hozzájuk méltó gesztus a költőtől. Úgy képes fölénykelni őket, hogy

közben minket nem alacsonyít le, hanem az ő aktív jelenlétüknek köszönhetően mi is emelkedünk: nagyságuk átsugárzik ránk.

Rilkei szimbólumokkal több helyütt találkozunk. A következő idézetben ismét, legalább háromszoros rétegzettségben a tárgyon van a hangsúly: „Húsz éve les a mézescsupor, / hogy mikor törjön össze. // Sepregetem a szilánkokat, / mint utcán a falevelet. / Sosem önfeledt az a tárgy, / mely nemlétével fenyeget.” (*Álomjárás*). Egy teljesen hétköznapi esemény leírása ez költői szemmel, a mögöttes tartalmak felismerésével, kiemelésével. Ugyanaz a gesztus érhető itt tetten, mint József Attila *Kultúra* című versében, amely szerint a kifinomultság fokmérője a világ iránti érzékenységünk, hogy képesek vagyunk-e észrevenni az alig láthatót. Az elődökhöz köthető képeket nem ismétlésként, hanem a folytonosság részeként kell értelmeznünk, hiszen magukon hordják a világban végbement változásokat: Rilke iszonyú angyala Gergely Ágnesnél már csupán „egy béna angyal” (*A testek útja*), az előbbi noha negatív, mégis fennkölt erőteljességét nélkülöző, 21. századi, a modern kort visszatükröző tehetetlen-szerencsétlen teremtmény.

A *Jonathan Swift éjszakái* – jóllehet e cím sugalmaz számunkra valamiféle ironizált érzékiséget – nem a játékos szerelem könyve. Sokkal inkább az elszánt filozofikus kérdéseké, amelyek a versek soraiban keresik magukra a választ. „Mindig visszatérünk az elemi dolgokhoz: a fához, a kőhöz, a vízhez, a halálhoz, a mondathoz. A cicoma, amit ráaggatnak a mondatra, a politikusok tévedése. Mi kezdettől fogva mezítelenek vagyunk” – olvashatjuk a *Tiszatáj* 2007. májusi számában, a költővel készített interjúban. Lényegében a kötet összes verse a mezítelenségünkkel való szembenézésként értelmezhető. Sebezhetőségünk, tehát kiszolgáltatottságunk belátásával, és a szándékkal, hogy megértsük a tárgyakat mozgató erőt. Az emberen túlmutatót, a költészetet. Még *A tengerszoros* című versben is, ahol egyfajta költői játéknak lehetünk tanúi, a tartalom éppen a formai eszközök segítségével szólítja fel figyelmünket önmaga, a lényegi észrevételére. A költemény első és második része – miképpen Gibraltár és Ceuta földrajzilag a valóságban, úgy itt a szöveg szintjén – egymás visszatükröződései. A szimmetriatengely a két költemény találkozásánál fut: a *Gibraltár* utolsó két sora a *Ceuta* első kettője, és így tovább. A már korábban említett versnyelv, a gondolatok-képek egy, legfőlegképpen két sorba tördelése és félrímekkel való kicsengetése ad rá lehetőséget, hogy a művet kétsoronként visszafelé lejátssza a költő. Ez

a technikai része, ami önmagában is érdekes, de még figyelemreméltebb, hogy a kicsiny változtatásokkal milyen többletjelentéseket, filozofikus mélységeket csempész a versbe. Itt most nem azokra gondolunk, amelyek elkerülhetetlenek, szükségszerűek voltak a szöveg működőképessége érdekében, mint például a helységnevek felcserélése: „Vagy nem voltam? Nincs itt Gibraltár, / hogy Afrikára rátekints?” – olvasható az elsőben, míg a másodikban már „Nem voltam itt? Nincs itt Ceuta, / hogy Európára áttekints?” A vers talán legnagyobb tartalommal bíró módosítása az utolsó sorban következik be, pontosan előkészítve az írásjelek erősebbé tételével, az általuk generált szünetekkel. Az első rész így kezdődik: „Gyalog kellett volna idejönni, / vagy számárháton, ha az idő letelt.” A második rész befejezése pedig: „Gyalog kellett volna idejönni. / Vagy számárháton. De az idő letelt.” Sajnos itt nincs lehetőség az egész vers idézésére, és e kétszer két sor kiragadva talán nem mutatja jelentősnek a különbséget, hogy a „ha” összekötő szavacskája „de”-re változik, ám egységben a lényeggel egyenlő. Tudniillik míg az olvasás kezdetén lett volna mód a történeteken változtatni, a múltban végbement hibákat jóvátenni, ez a remény a vers végére szertefoszlik, tizennégy szakasszal később már leperegnek a szemek a homokórában, és beveződik sorsunk.

Az imént elemzett költemény nagyon specifikus ismétlés-mechanizmussal rendelkezik, de a többi versben is megfigyelhető a repetíció sokféle alkalmazása. Van köztük olyan is, mint például *A fák alatt*, amelynek főbb jellemvonásai éppen a túlsúlyban levő ismétlésből adódnak. Persze az azonosság itt is kiemeli a különbözőségeket, a költő szándéka szerint vibráló feszültséggel járva át a rövid sorokat: „S ahol az ág, / ahol az ég / villámként széthasad, / fénylő porod, / fénylő porom / kinn jár a fák alatt.”

Különösen érdekes a képek, szószerkezetek versek közötti vándorlása, mert betekintést enged az alkotás folyamatába: láthatóvá teszi az első megvalósulás után kialakuló hiányérzetet, amely újabb próbálkozásra készíti a költőt. Nem más ez, mint az írás essenciája, a szándék: szavak hálójával befogni a teljességet. Az újra meg újra visszatérő motívumok igazolják a felfogást, amely szerint a költő egész életében egyetlen verset ír. És egyetlen képet fest a festő. Magritte is, akit a borító képvilága idéz, számtalan verzióban festette meg ugyanazt a témát, szimbólumait egyre más környezetbe helyezve értelmezte újra őket. Azonos cél vezérli Gergely Ágnest, amikor egy-egy nagyon markáns képét, kijelentését új kontextusok véráramába

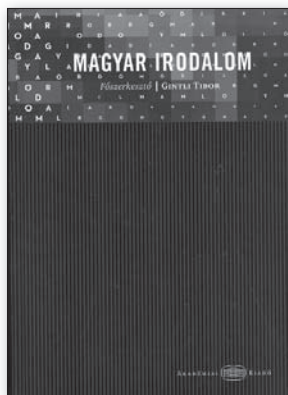
helyezi; ilyen többször megírt motívum „az árnyak felcsapódnak”, „a tövig égett irgalom” vagy a „Fönícia halott, mert nincs hite”.

Az ismétlés másik módja, amikor nem teljes képek, szószerkezetek bukkannak fel újra, hanem fogalmak vagy többletjelentéssel bíró tárgyak, történések teremtenek aurát egy versben, ezáltal bővítve saját értelmezési terepüket. Mint Gergely Ágnes interjúbeli felsorolásából is kitűnik, ezek jórészt a természethez köthető jelenségek, illetve a mindennapi életünket régóta formáló, emberi gondolkodásunk alapvető részét képező dolgok, például az idő múlása, az álom, a hóesés, a hajózás, a katedrális, a harang. És ilyen a (szinonimáit is figyelembe véve) talán legtöbbször előforduló, a kötetcímet is meghatározó *éjszaka*, a sötétségével titkokat elfedő: „Hogy lobog át az éjszakán / észrevétlen a félhomály?” (*Tükörpillanat*) – szép, ahogy a sötétség saját árnyaltabb képének fényes haladását magába olvasztja, tűznyelő módjára láthatatlanná teszi. Az éj spácium tegnap és holnap között. Lezárja a múltat és elkezd a jövőt. E tulajdonságából következik, hogy sorsunkra nézve komoly szerepet tölt be, a változások megfogadásának ideje: „Még nincs eldöntve semmi. / Semmi sem dőlt el az éjjel” (*A cellamély*). Továbbá a misztikum ideális színtere is, ahol a szürrealitás számára természetes közegre talál: „A katedrális álma / megáll a hóesésben. / Színeset csavarodnak / a tornyok a sötétben” (*Az állomáson*).

Gergely Ágnes költészetének egyik leginkább magával ragadó attribútuma, ahogy a lélegzetvétel természetességével, a felsorolás szimpla eszközével egy szintre emel, azonosként kezel megfogható és megfoghatatlant: „ha imára, ha hídra lépett, / átlépni nem képes soha” (*Inconnu*) – illetve versbeli énjét felruhazza a misztikus megragadásának képességével: „Átölelem a katedrális” (*Transzcendens etűd*). Mindkét kép naponta ismétlődő mozgássorba emel be oda nem illő, idegenségével meglepetést és feszültséget keltő elemeket, robbanásszerűen feszítve szét a határokat. Máskor más technikával, észrevétlen finomsággal, a messzi táj csendességével siklatja be a metafizikust: „A hídon léptek konganak, / és kizuhog a vak sötét. / Eltűnnek majd a szarvasok, / de agancsuk közt ott az ég” (*Tükörpillanat*). Az utolsó sor oly megigéző könnyedséggel rántja össze a távolságot lent és fönt között – vagy a gyakorlatiasság felől közelítve: oly ellenállhatatlanul kényszerít minket alsó kameraállásba, onnan csodálkozgatva rá a mozgásban lévő állandóság e tökéletes képi megvalósulására –, hogy az egymás után többszöri olvasás sem képes megszokottá, elunhatóvá tenni a látványt.

Ez a nagy költészetek sajátja. Aki klasszikus hangot, megmunkált formavereket, szokatlanul szép és szépségükben szokatlan képeket vár a kötettől, nem fog csalódní. Gergely Ágnes költészete, életműve két dolgot biztosan alátámaszt: a múlttal való folytonosság szükség-szerű voltát egyfelől, az önmagunkkal szemben felállított magas elvárások megkerülhetetlenségét másfelől. Persze csak ha komolyan vesszük hivatásunkat. Hogy ő mennyire így tesz, annak bizony-ságául álljon itt (még ha szeretünk is volna ellenállni a csábításnak, hogy ugyanazokkal a sorokkal zárjuk írásunkat, mint a könyv szer-kesztője a borítón) *A prédikátor álma* című versének utolsó strófája:

a por földdé lesz, mert úgy vala egykor,
a lélek az egy igaz Istené,
a szó, mint a szeg, erősen leverve,
és megy a vers az ítélet felé.

GINTLI TIBOR (SZERK.)
Magyar irodalom

Akadémiai Kiadó
Budapest, 2010

Szűts Zoltán

AZ IDEÁLIS OLVASÓ KERESÉSE

A közelmúltban az Akadémia Kiadónál Gintli Tibor szerkesztésében megjelent *Magyar irodalom* című kötet régi igényt próbál kielégíteni: a magyar irodalom olyan áttekintő elbeszélését igyekszik nyújtani,

amely a folyamatos előadásmódot és az elbeszélés nyitottságát egy-szerre valósítja meg. A „Spenót” óta, azaz mintegy négy évtizede nem született olyan összefoglaló igényű munka, amely az átfogó pillantás lehetőségét igyekezett felkínálni az olvasónak. *A magyar irodalom története* című nagyszabású, háromkötetes munkát például mind a szűkebb szakma, mind a szélesebb olvasóközönség tanulmánygyűj-teményként értékelte. Ez a fogadtatás azt jelzi, hogy a szerkesztők ambíciójával ellentétben a közönség egy hagyományos műfaj, a tanulmánykötet kronológiai sorrendet érvényesítő változataként azo-nosította a háromkötetes művet. Mindez arra utal, hogy a magyar irodalom története iránt érdeklődő közönség a tudatosan vállalt tö-redezetség radikális változataival, az elbeszélés menetébe nagy sza-kadásokat iktató előadásmóddal szemben inkább a folyamatos narrá-ciót alkalmazó történetet preferálja.

Amikor a *Magyar irodalom* szerzői emellett a megoldás mellett döntöttek, a könyv előszavának tanúsága szerint nem akartak lemondani a korszerűség követelményéről sem. Azaz nem akarták az álta-luk előadott történetet az egyedül lehetséges elbeszélés tekintélyelvű pozíciójába helyezni. Ma már aligha gondolhatja bárki, aki az iroda-lomtudomány utóbbi évtizedekben tapasztalható hazai mozgásait akár csak nagy vonalaiban is követte, hogy a magyar (és ugyanígy a világ-) irodalom történetének lehet egyetlen helyes, igaz elbeszélése. Az ilyen feltétlen tekintélyre számot tartó vállalkozások fölött eljárt az idő. A történet minden elbeszélése csak egy a lehetséges változatok közül, melyek egyaránt létjogosultak lehetnek. Hogy azok-e vagy sem, alapvetően a megvalósult művek minősége, a bennük megjelenő közelítésmód összetettsége dönti el. Elvi képtelenség a magyar iroda-lomnak olyan történetét elmondani, amely a legfontosabb szempon-tok birtokában a hazai irodalom egészének történetét hiánytalanul adja elő. Az átfogó pillantás igénye tehát nem lehet azonos a teljesség holisztikus ideáljával.

Sikerült-e megvalósítani a új irodalomtörténeti kézikönyv-nek e kettős célkitűzést, az átfogó kép nyújtásának szándékát és az előadott történet „egy lehetséges változat” voltát szem előtt tartó előadásmódot? Ha elsőként az áttekintés igényének érvényesülését vizsgáljuk, azt válaszolhatjuk, hogy sikeres volt a vállalkozás. Olyan könyvet vehet kezébe az olvasó, amely nem csupán részproblémákat tárgyal, hanem az adott korszak átfogó képét is felrajzolja. Bátran fellapozhatják a kötetet azok az egyetemi hallgatók, akik még nem